

СРЂАН ВИДРИЋ

ПОСТМОДЕРНИ ЖИВОТОПИС КАТАРИНЕ ТЕКАКВИТЕ

У тренутку када се пред читаоцима појавио роман *Дивни љубићници* (1966), Леонард Коен је иза себе имао три збирке песама – *Хајде да њоредимо митологије* (1956), *Кућница са зачинима Земље* (1961) и *Цвеће за Хиллера* (1964), и један роман – *Омиљена иџра* (1963). Ово списатељско искуство и запажени статус код књижевне критике ободрили су га да се упусти у смелије и радикалније литерарне подухвате. Други и, испоставиће се, последњи роман биће једно од оних књижевних дела „пред којим сваки коментар и критика, ма колико ситничави, једноставно остају беспомоћни и морају да занеме. Ако је *The Favorite Game* представљао миран али снажан ток, *Beautiful Losers* била је бујица”¹, сматра Лиел Либовиц, један од Коенових биографа. Необичан избор теме, као и поигравање формом романа, учиниће ово дело прилично хваљеним, али и нападаним.²

Данас, безмало педесет година касније, можемо га сврстати у (значајна) постмодернистичка остварења (нарочито када је у питању канадска књижевност) јер својим сензибилитетом, избором техника и литерарним светоназором највише одговара овом књижевном правцу. Компонован у три дела/књиге – „Повест свих њих”, „Дугачко писмо од Ф.” и „Дивни губитници: епилог у трећем лицу”, овај роман се одликује фрагментарношћу, интроспекцијом, ретроспекцијом, интертекстуалношћу, скоковитошћу мисли и израза

¹ Liel Leibovitz, *Leonard Cohen: muzika, iskupljenje, život*, прев. Милош Митић, „Дерета”, Београд 2014, 74.

² „Дивни љубићници су називани свакако, од опсцених и одвратних до предивних и храбрих” (Linda Hutcheon, „*Beautiful Losers: All the Polarities*”, *Canadian Literature*, 59, 1974, 42).

окупљених око (најмање) три наративна слоја – приче о племену Алгонквина (А____), у чијем средишту се налази њихова најпознатија припадница, љубавног троугла између приповедача (из првог дела/књиге), његове жене Едит и заједничког пријатеља Ф., као и борбе канадских франкофона за независни Квебек. Бременит симболиком и значењем, роман *Дивни љубиљници* се отвара за тумачење из најразличитијих аспеката, али ће у овом раду највише пажње бити посвећено односу према историји.

Наиме, роман почиње питањем, тачније низом питања која се односе на приповедачев предмет интересовања и истраживања – индијанску светицу Катарину Текаквиту: „Катарина Текаквита, ко си ти? Јеси ли (1656–1680)? Је ли то довољно? Јеси ли Ирокешка Девица? Јеси ли Љиљан са обала реке Мохок? Могу ли да те волим на свој начин?” (стр. 13).³ Неименовани приповедач, који је, како сâм на једном месту каже, антрополог, „познати фолклориста, признати ауторитет за А____” (14), и који је извесно време провео проучавајући живот ове индијанске преобраћенице у католичанство, своје приповедање започиње личном несигурношћу у званичне историјске податке. Ако историју пишу победници, у шта може да се поузда човек који је заинтересован за историју вечитих губитника?⁴ Да ли су наведене „чињенице” довољне да једном острашћеном истраживачу приближе обожавани лик из прошлости? Или се његово интересовање најбоље огледа у изјавама: „Моје занимање за ову гомилу губитника разоткрива мој карактер” (15) и „Заборавио сам да сам се у ово истраживање упустио из очаја” (47)?

Пре него што почнемо са тумачењем нараторових погледа на историју и онога што, са подацима који долазе до њега, жели да постигне, требало би одредити степен његове поузданости у приповедању. Према Шломит Римон-Кенан, поуздани приповедач „је онај чији би приказ и коментар приче читалац требало да сматра ауторитативним описом фикционалне истине. С друге стране, непоуздани приповедач је онај у чији приказ приче и/или коментар читалац има разлога да сумња.”⁵ Римон-Кенанова тако наводи неколико типова непоуздених приповедача, од којих су најпознатији „млади приповедач” и „приповедач-идиот”. Међутим, за иденти-

³ Сви цитати преузети су из књиге: Ленард Коен, *Дивни љубиљници*, прев. Вук Шећеровић, „Геопоетика”, Београд 2014.

⁴ „Њихову кратку повест обележили су стални порази. И сâм назив племена, А____, јесте реч која на језику свих суседних племена значи леш. Не постоје никакви подаци о томе да је овај злосрећни народ икада извојевао макар једну победу у боју, док су песме и легенде њихових непријатеља све одреда непоколебљиви победнички покличи” (Исто, 14–15).

⁵ Шломит Римон-Кенан, *Наративна проза*, прев. Александар Стевић, „Народна књига”, Београд 2007, 127.

фиковање наратора из првог дела *Дивних љубиљника* вероватно ће нам највише помоћи трећи тип непоузданих приповедача, чији се погледи на свет заснивају на проблематичном систему вредности.⁶ Коенов приповедач је човек који има перверзан и амбивалентан однос према истраживачкој авантури у коју се упустио, због чега имамо разлога да сумњамо у његову поузданост, што можда најбоље илуструје следећи одломак: „Само сам хтео да појебем светицу, како ми је рекао Ф. Не знам зашто ми се то учинило као добра идеја. То једва да и разумем, али ми се учинило да је то све што ми преостаје. Ево, удварам се својим истраживањем, то је једини трик који знам, ишчекујући да се статуе покрену – и шта се дешава? Затровао сам ваздух, изгубио сам ерекцију. Да ли је то зато што сам натрапао на истину о Канади? Не желим да натрапам на истину о Канади” (45). Приповедач, с једне стране, осећа неутаживу страст и пожуду за ликом Катарине Текаквите, као и сажалење над племеном којем је припадала⁷, што га тера да настави са истраживањем, док, с друге стране, осећа страх пред могућим открићима до којих би га то истраживање евентуално довело, због чега на моменте стрепи и очајава.⁸ Природа његовог посла, ако узмемо у обзир да је заиста антрополог⁹, обавезује га да трага за истином. Међутим, његова личност, која је растрзана на неколико страна, нема довољно снаге и храбрости да се суочи са истинама до којих повремено долази. Јер, доћи у посед истине значи доћи у посед одговорности, што приповедачев пријатељ Ф. врло добро зна. Иако оскудно обавештен о историји Индијанаца¹⁰, Ф. је имао смелости да спознаје до којих је дошао назове правим именом и да сопственим политичким и револуционарним ангажманом одговори на

⁶ „Трећи потенцијални извор непоузданости је сенчење приповедачевог приказа проблематичним системом вредности. Приповедачеве моралне вредности сматрају се проблематичним уколико се не подудару са вредностима имплицитног аутора датог дела” (Исто, 128). Римон-Кенанова нешто касније додаје и ово: „Контрасти и неподударности у приповедачком језику, упозоравају нас на могућност да његове процене нису поуздане, мада то не мора да значи да су непоуздани његови извештаји о догађајима” (Исто, 129).

⁷ „Ја сам и те како вољан да на своја плећа прихватим наводна понижења безазлених људи, о чему сведочи мој живот посвећен раду са А_____” (*Дивни љубиљници*, 16–17).

⁸ „Не желим да натрапам на истину о Канади” (Исто, 45) или „Не желим бити највећи канадски ауторитет за А_____” (Исто, 67).

⁹ Цереми Шарп сумња у то да је приповедач антрополог, сматрајући да овај исувише слободно користи то професионално одређење иако не показује одговарајуће компетенције које би требало да поседује неко ко се бави овим послом (Jeremy Sharp, „*What'd I Say?*”: Beautiful Losers' *Allegory of Translation*, McMaster University, Hamilton, Ontario 1997, 32).

¹⁰ „Ф. је много причао о Индијанцима и то на иритирајуће површан начин. Колико ја знам, он је о овој теми једва имао неко летимично знање које је стекао овлашно и с омаловажавањем приставши моје књиге...” (*Дивни љубиљници*, 19).

њих.¹¹ Његово присуство и његови коментари, ма колико били морбидни и саркастични, били су од велике користи приповедачу јер су му уливали самопоуздање и снагу да истраје у својој истраживачкој замисли, иако није знао куда ће га она одвести: „И кад бих знао куда ме води моје истраживање, где би ту била опасност? Признајем да ничему не знам смисао. Направиш један корак у страну и све делује апсурдно. Шта значи то јебање мртве светице? То је немогуће. Сви то знамо. Објавићу рад о Катарини Текаквити и то је све” (45).

Фрагментарно и на моменте неповезано приповедање сведочи о приповедачевој немирној и несређеној мисли. У тренуцима приповедања он је сам и усамљен, док су му супруга и пријатељ мртви. Њихово одсуство гарант је његове несигурности. Ф. га је, чак и када приповедач тога није био свестан, држао у живом односу са историјом. То се најбоље види у 47. поглављу првог дела/књиге, када га је Ф. повео на јавни скуп квебешких сепаратиста, а да овај није ни знао куда га пријатељ води. Иако изгледа да је тамо само физички био присутан, наратор је на том скупу чуо нека занимљива размишљања младих франкофона, којих се сада попут одјека сећао. Ево шта је, примера ради, рекао један од вођа тог покрета: „Историја је одлучила да буде Победника и Губитника. Историју је баш брига за појединачне случајеве, Историју само занима на кога је ред. Питам вас, пријатељи, питам вас просто питање: на кога је сада ред?” (130). Заинтересован за историју појединачног случаја, приповедач није могао ни смео да остане равнодушан на ове речи. Штавише, оне су могле и морале да делују подстицајно на њега. Међутим, сада, када је остао потпуно сам, приповедач је почео да губи везу са реалним светом, у потпуности се предајући идолатрији. Иако посредством његовог приповедања сазнајемо детаље из живота Катарине Текаквите, остаје неизвесно шта је он сâм урадио са прикупљеним материјалом. Оно што јесте сигурно то је да се пред крај приповедања, у својој уврнутој опседнутости Катарином, приповедач потпуно изгубио.¹²

Друга књига – „Дугачко писмо од Ф.”, такође издељена на поглавља и испуњена еротским набојем, доноси потпунији лик приповедачевог пријатеља Ф.-а, као и његов поглед на прошлост

¹¹ „Енглези су нама урадили оно што смо ми урадили Индијанцима, а Американци су Енглезима урадили оно што су Енглези урадили нама. Тражио сам освету за свакога” (Исто, 198).

¹² „Катери Текаквита зовем те, зовем те, зовем те, пробни позив 9 8 7 6 5 4 3 2 1 моја јадна неелектрификована глава зове те гласно и искидано 1 2 3 4 5 6 7 8 9 изгубљен у боровим иглицама, станар замрзивача за месо, на нагњеченим коленима тражим длаци за одашиљаче...” (Исто, 147).

Канаде. Ексцентричан, сексуално неживљен и брутално искрен, Ф. у свом епистоларном обраћању приповедачу, између осталог, образлаже и своје претензије ка независном Квебеку. Заснивајући своје тежње на историји Индијанаца, чије грешке не жели да понови, Ф. у свом милитантном сепаратизму, међутим, ипак одлази предалеко.¹³ Из овог писма, које до приповедача (из прве књиге) долази пет година након Ф.-ове смрти, дознајемо понешто и о Квебечкој револуцији и о томе како је Ф. гледао на њу: „Сећаш ли се какав је био свет у то време? На великом џубоксу свирала је снена мелодија. Била је то мелодија стара неколико хиљада година уз коју смо плесали затворених очију. Мелодија се звала Историја и волели смо је, нацисти, Јевреји, сви одреда. Волели смо је, јер смо је ми измислили, јер смо знали, као Тукидид, да је то што нам се догађа важније од свега што се икада десило на свету. Историја нас је разгаљивала, па смо је пуштали да свира без престанка, дубоко у ноћ. (...) Историја је била наша песма, Историја нас је одабрала да стварамо Историју. Препуштали смо јој се, мажени догађајима” (174). Као човеку од акције, који осећа бремене историје и који, у дословном смислу, живи историју (јер су револуционарни догађаји о којима пише Коен потпуно аутентични), прича о Катарини Текаквити дошла му је као разбибрига. Због тога се Ф. потрудио да своје писмо обогати и детаљима из последње четири године њеног живота.

Све појединости из живота светаца, које прате животописе средњовековних светих људи и служе успостављању и учвршћивању њиховог статуса, присутне су, у фрагментима, и у овом роману. Наиме, захваљујући француским колонизаторима, Катарина Текаквита је врло рано спознала хришћанског Бога, свесно се одричући „благодети” овоземаљског живота. Упркос древним обичајима племена којем је припадала, Катарина се самовољно определила за девичанство и за живот без (сексуалног) греха. Због чудâ, која је још за живота чинила, Катарина се сматрала светом и изабраном. Мучења и самокажњавања, којима се интензивно излагала, производила су дивљење код људи којима је била окружена, утврђујући их у уверењу да је света. Несрећна и неизвесна судбина њених

¹³ Пред крај прве књиге, Ф. је најавио приповедачу једну врсту терористичког напада: „На северном крају Улице Шербрук налази се споменик краљици Викторији. Небројено пута смо прошли поред њега на путу до мрака у биоскопској сали Система. То је дражесна статуа краљице Викторије у раној женској доби пре него што се удебљала од болова и пораза. Изливена је у бронзи која је с временом позеленела. Сутра увече ћу у њено метално крило ставити штапин динамита. То је само бакарни лик мртве краљице (која је, узгред, знала шта је то љубав), то је само симбол, али Држава се испољава кроз симболе. Сутра увече ћу тај симбол разнети у парампарчад, и себе с њим” (Исто, 146).

моштију такође је била доказ њене особености, барем у очима оних који су се интересовали за њу. Њен лик представљао је малу али симболичну победу племена које је од свог настанка знало само за поразе.

По мишљењу канадског критичара Дезмонда Пејсија, сви женски ликови у роману су једна те иста жена, или једна те иста богиња, као Изиди.¹⁴ Позивајући се на речи приповедачеве жене Едит: „Ја сам Изиди, која је била, која јест и која ће бити, и ниједан смртник ми никада није скинуо вео” (194), Пејси доводи у везу ову египатску богињу са свим осталим женским ликовима, па и са Катарином Текаквитом. Њихова судбина огледа се у тежњи за бесмртношћу, због чега свака од њих, на неки начин, сопственом жртвом, купује бесмртност (или барем мисли да то чини), али и ослобађа мушкарце за које је везана. Одличним познавањем различитих митологија и њиховим уграђивањем у свој литерарни свет, Коен је овај роман учинио изазовнијим и загонетнијим за тумачење. Тако је онај најочигледнији однос – између индијанске и хришћанске митологије – продубљен египатском, грчком, али и савременом митологијом, оличеном у лику Мерилин Монро.

Успостављајући аналогију између 17. и 20. века, тачније – између Индијанаца и франкофона, Коен је желео да укаже на репетитивност историје. Прича о Катарино Текаквити и њеном племену послужила му је као потка да проговори и о неким савременим догађајима из периода када је писао роман.¹⁵ Несумњиво упућен у савремене књижевне токове, Леонард Коен је био свестан да је немогуће написати историјски роман, у оном класичном смислу те речи, без неке врсте иронијске противтеже. Такву врсту баланса аутор је пронашао у уметнутој причи о љубавном троуглу, коју је надградио коментарима о историји. Слутећи да је животна прича Катарино Текаквите вредна помена и памћења, као уосталом и догађаји из шездесетих година, а да, у исто време, модерне књижевне тенденције не дозвољавају реалистичан приступ овим темама, Коен је посегнуо за неком врстом фикционализовања историјских личности и савремених догађаја. Резултат једне такве замисли је сложен и вишеслојан роман, који, као што видимо, још увек привлачи интересовање читалаца широм света.

¹⁴ Desmond Pacey, „The Phenomenon of Leonard Cohen”, *Canadian Literature*, 34, 1967, 18–19.

¹⁵ Мисли се на Тиху револуцију, која је трајала током шездесетих година у Канади, и на деловање Фронта за ослобођење Квебека (FLQ).